

KESKIVAIKEAA ALZHEIMERIN TAUTIA SAIRASTAVAN HENKILÖN TEKEMÄT ITSEKORJAUKSET KESKUSTELU- JA PELITILANTEISSA: TAPAUSTUTKIMUS

Maija Simula, Puhetieteiden laitos, Helsingin yliopisto
Seija Pekkala, Puhetieteiden laitos, Helsingin yliopisto

Vuorovaikutus on keskustelijoiden yhteistyötä, joka rakentuu tiettyjen normien ja periaatteiden mukaan (Hakulinen, 1995). Näistä korjausjäsenyyksen avulla on mahdollista käsitellä puhumisessa, kuulemisessa tai ymmärtämisessä ilmeneviä ongelmia (Schegloff, Jefferson & Sacks, 1977). Oman puheen korjaaminen edellyttää tarkkaavaisuuden resursseja sekä kielellisiä taitoja (McNamara, Obler, Au, Durso & Albert, 1992). Alzheimerin tautia (AT) sairastavilla ilmenee usein ongelmia näillä alueilla (Kempler, 1995), joten on mielekästä tutkia, miten tarkasti ja millaisessa muodossa dementoituva henkilö korjaa omaa puhettaan. AT:a sairastavien puhujien itsekorjauksia on tutkittu lähinnä testitilanteissa nauhoitettujen näytteiden perusteella. Tässä tapaustutkimuksessa tarkastellaan tutkittavan (RJ) tekemiä itsekorjauksia keskustelu- ja pelitilanteissa. Olemme havainnoineet, millaisiin kohtiin RJ puuttui puheessaan, millä keinoin hän aloitti korjaukset ja miten hän toteutti ne. Tulokset osoittavat, että RJ teki melko paljon itsekorjauksia, joista suurin osa onnistui. Itsekorjaukset olivat samankaltaisia kuin Laakson (1997) havaitsemat korjaukset henkilöillä, joilla oli afasia.

Avainsanat: itsekorjaukset, Alzheimerin tauti, keskusteluanalyysi.

JOHDANTO

Dementia on oireyhtymä, johon liittyy muistihäiriön lisäksi muiden kognitiivisten toimintojen heikentymistä henkilön aiempaan tasoon verrattuna (Erkinjuntti, 2001). Dementoituvien henkilöiden kielellisiä kykyjä on tyypillisesti tutkittu järjestetyissä testitilanteissa (Perkins, Whitworth & Lesser, 1998). Alzheimerin tauti (AT) on yleis-

sin dementiaa aiheuttava sairaus (Viramo & Sulkava, 2001), ja siihen liittyvien kielellisten vaikeuksien on perinteisesti katsottu ilmenevän erityisesti semantiikan ja pragmatiikan alueilla, kun taas morfo-syntaktisia ja fonologisia taitoja on pidetty melko hyvin säilyvinä (AT:iin liittyvistä kielellisistä vaikeuksista ks. Pekkala, tässä julkaisussa). Tässä artikkelissa tarkastellaan keskivaikeaa Alzheimerin tautia sairastavan naisen omaan puheeseensa tekemiä muutoksia eli itsekorjauksia keskusteluanalyttisin keinoin. Artikkelissa selviää, millaisia ongelmakohtia tutkittavan puheessa on ja millä tavoin hän reagoi näihin vaikeuksiin. Saatuja tuloksia verrataan Laakson (1997) havaitsemiin afaattisten puhujien tekemiin itsekorjauksiin.

Kirjoittajien yhteystiedot:

Maija Simula, Puhetieteiden laitos, Helsingin yliopisto
Antti Korpin tie 4 B 6, 00600 Helsinki
GSM +358 50 545 0557
Sähköposti: maija.simula@helsinki.fi
Seija Pekkala
Puhetieteiden laitos
PL 9 (Siltavuorenpenger 20 A)
00014 Helsingin yliopisto
Puh. (09) 191 29676
Sähköposti: seija.pekkala@helsinki.fi

KORJAUSJÄSENNYS

Vuorovaikutus on keskustelijoiden yhteistyötä, joka rakentuu tiettyjen normien ja periaatteiden mukaan (Hakulinen, 1995: 16–17). Näistä korjausjäsennyksen avulla on mahdollista käsitellä puhumisessa, kuulemisessa tai ymmärtämisessä ilmeneviä ongelmia (Schegloff, Jefferson & Sacks, 1977). Korjausjäsennyksessä on prosessi; keskustelussa esiintyy ensin ongelma (engl. trouble source), jota seuraa korjauksen aloitus (engl. repair initiation) ja edelleen korjaus (engl. repair). Ongelma on ilmaus, jota toinen keskustelijoista pitää keskustelun kulkuun sopimattomana tai muuten ongelmallisena. Tällöin ongelmalla ei siis välttämättä tarkoiteta kielinormin vastaista ilmausta, ”virhettä” (kuten dementoituvilla henkilöillä äänneen tai sanan korvautumaa eli parafasiaa), vaan korjaus voidaan tehdä missä kohdassa tahansa. Schegloff ym. (1977) huomauttavat myös, että ”virheet” voidaan jättää korjaamatta, mikäli ne eivät haittaa keskustelun kulkua. Keskustelunanalyysissä itsekorjauksella tarkoitetaan puhujan omaan puheeseensa tekemiä muutoksia. Schegloffin ym. (1977) mukaan puhujalla on vahva taipumus aloittaa ja saattaa loppuun ongelmallisen sanan tai ilmauksen korjaus itse (engl. self-initiated repair). Tavallisimmin itsekorjaus aloitetaan samassa vuorossa, jossa ongelma on esiintynyt, mutta muita mahdollisia paikkoja ovat myös vuoron vaihtumakohta (engl. turn’s transition space) tai kolmas vuoro eli toisen puhujan vuoron jälkeinen vuoro. Usein keskustelukumppani viivyyttää vuoronsa aloitusta antaakseen puhujalle aikaa korjata ongelmallinen ilmaus. Tässä tapaustutkimuksessa keskityttiin itsekorjauksiin, jotka ajoittuivat samaan vuoroon korjattavan ilmauksen kanssa.

Ongelmavuorossa puhuja aloittaa korjausjakson tavallisesti jättämällä kesken sa-

nan, jota on juuri sanomassa (Laakso, 1997: 125; Schegloff ym., 1977). Muita korjausjakson aloittimia ovat lausumansisäinen tauko, edellisen äänneen venytys ja epäröintiään nähdykset (öö, ää, ymh). Partikkelit niinku ja tota toimivat myös korjausjakson aloittimina, ja ne esiintyvät etenkin sanahaun yhteydessä, samoin kuin äännevenytys ja epäröintiään nähdyksetkin (Laakso, 1997: 125–126). Edellisten lisäksi suomenkielillä puhujilla on käytössään leksikaalisia keinoja korjauksen aloittamiseksi; partikkeleilla eiku, tai ja siis puhuja merkitsee aloittavansa korjauksen (Laakso, 1997: 113–125). Laakso (1997: 125) kuitenkin huomauttaa, että leksikaaliset partikkelit eivät aina välttämättä aloita korjausjaksoa, vaan ne voivat toimia puheessa esimerkiksi yleisinä sidossanoina.

Aloitinta seuraa varsinainen korjaus, jonka avulla puhuja voi muuttaa aiempaa puhuttua (Sorjonen, 1995: 114). Sorjosen mukaan keskeisimmät korjausoperaatiotyypit ovat korvaus ja lisäys. Korvauksessa puhuja hylkää sanan, jonka on juuri sanonut, ja korvaa sen toisella sanalla. Lisääminen taas tuo puheenvuoroon uutta informaatiota tai selkeyttää sitä; puhuja voi esimerkiksi lisätä vuoronsa sisälle kokonaisen lauseen. Laakson (1997) tutkimilla henkilöillä, joilla oli afasia, oli puheessaan runsaasti semanttisia ja foneemisia parafasioita eli sanan tai äänneen korvautumisia sekä neologismeja eli uudissanoja. Näitä puheen ongelmakohtia korjatakseen he yrittivät lähestyä tavoitesanaa pääasiassa toistaen edellistä sanaa ja järjestäen sen elementtejä uudelleen. Puhujat arvioivat korjaustaan ja joko hyväksyivät tai hylkäsivät sen. Normaalipuhujilla suurin osa itsekorjauksista onnistuu sen vuoron aikana, jolloin ne aloitetaan (Schegloff ym., 1977). Laakson (1997: 145–151) tutkimien henkilöiden, joilla oli sujuva afasia, hakukysymykset (mikä tää on, miksi sitä sanotaan) ja kommentit omista kyvystään tai muistis-

taan (mä en nyt muista sitä) tai tehtävän vaikeudesta (voi voi on vaikee) ilmaisivat, etteivät he olleet tyytyväisiä tuottamaansa korjaukseen.

DEMENTOITUVIEN HENKILÖIDEN OMAN PUHEEN MONITOROINTI JA ITSEKORJAUKSET

Ikääntymisen on esitetty heikentävän omassa puheessa esiintyvien virheiden havaitsemista ja korjaamista (Forbes-McKay & Venneri, 2005; ks. vastakkaisia tutkimustuloksia McNamara, Opler, Au, Durso & Albert, 1992). Lisäksi Alzheimerin tautiin näyttää liittyvän oman puheen monitoroinnin heikkenemistä. Forbes-McKay ja Vennerin (2005) tutkimuksessa virheiden monitorointi oli yksi vahvasti Alzheimerin tautia sairastavia ja terveitä kontrollihenkilöitä erottelevista piirteistä kuvakerrontatehtävässä. AT:a sairastavat henkilöt havaitsivat ja korjasivat omassa puheessaan esiintyvät virheet terveitä kontrollihenkilöitä selvästi harvemmin. Myös McNamara ym. (1992) tutkimuksessa lievää tai keskivaikeaa Alzheimerin tautia sairastavat tutkittavat havaitsivat kuvakerrontatehtävässä kielen normin vastaiset ilmaisunsa kontrolliryhmää huomattavasti harvemmin; he korjasivat ainoastaan noin neljänneksen tekemistään virheistä, kun kontrolliryhmällä vastaava osuus oli keskimäärin noin 80 prosenttia. Suurin osa AT-ryhmän tekemistä korjauksista oli uudelleenmuotoiluja (engl. reformulation), joissa ilmaisuun lisätään elementtejä tai sen syntaktista tai morfologista rakennetta muutetaan. Ainoastaan kuusi prosenttia korjauksista oli tapauksia, joissa puhuja korvasi sanan toisella. Kontrolliryhmään kuuluvat henkilöt käyttivät näitä kahta korjaustyyppiä lähes yhtä usein. Perkins ym. (1998) tiivistävät korjausjäsenyyksen suhteen dementiaan hyvin: dementiaan liittyvät kognitiiviset vaikeudet aiheuttavat

usein keskusteluun ongelmakohtia. Vuoro-vaikutus sujuvoittuu, kun näitä kohtia muokataan korjausjäsenyyksen avulla. Nopeaa ja tehokasta korjaamista kuitenkin vaikeuttavat samat kognitiiviset ongelmat, joiden vuoksi ”virheitä” syntyy.

Dementian vaikutusta pragmaattisiin kykyihin, kuten aiheessa pysymiseen tai vuoroteluun, on tutkittu perinteisesti järjestetyissä testausilanteissa, joissa tarkastelun kohteena ovat säilyneiden kykyjen sijaan olleet dementian aiheuttamat vaikeudet (Perkins, ym., 1998). On huomattava, että myös kahdessa edellä esitellyssä tutkimuksessa (Forbes-McKay & Venneri, 2005; McNamara ym., 1992) puheen monitorointia ja korjauksia on tutkittu kertovasta puheesta testitilanteessa. Tässä tutkimuksessa perehdyimme itsekorjauksiin ryhmäkeskustelutilanteessa, jossa on mahdollista tarkastella myös sitä, tuleeko aloite korjaukseen puhujalta itseltään vai joltakulta keskustelukumppaneista. Perkins ym. (1998) korostavat, että keskustelunalyysin avulla on mahdollista tutkia dementoituneiden henkilöiden kielellisiä kykyjä aidoissa kielenkäyttötilanteissa keskustelukumppanin kanssa.

TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Jotta oman puheen korjaaminen olisi mahdollista, sen monitorointiin vaaditaan tarkkaavaisuuden resurssseja sekä kielellisiä taitoja (McNamara ym., 1992). Alzheimerin tautiin liittyvien kielellisten vaikeuksien vuoksi on kiinnostavaa tutkia, miten tarkasti ja millaisessa muodossa dementoituva henkilö korjaa omaa puhettaan.

Tässä tapaustutkimuksessa tarkasteltiin tutkittavan puheessa esiintyviä itsekorjauksia keskustelu- ja pelitilanteissa keskustelunanalyttisin keinoin. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, kuinka paljon itsekorjauksia tutkittavalla esiintyy ja millaisia ilmaisuja hän

korjaa, eli millaisia ovat ongelmakohdat hänen puheessaan. Lisäksi selvitettiin, millaisia aloituskeinoja ja korjausoperaatioita tutkittava käyttää itsekorjauksissa. Samalla havainnoitiin, onnistuvatko tutkittavan itsekorjaukset. Näin haluttiin saada tietoa Alzheimerin tautia sairastavan henkilön kielellisistä kyvyistä etenkin puheen tuoton ja vuorovaikutuksen osalta tapauksessa, jossa varsinainen testaus ei ollut mahdollista; tutkittava kieltäytyi jyrkästi testauksesta, sillä kielelliset testit olivat hänelle vaikeita ja hän koki ne ahdistaviksi.

MENETELMÄ

Tutkittava

Tutkittava RJ oli 64-vuotias Alzheimerin tautia sairastava nainen. Hän oli tutkimusta tehtäessä eläkkeellä ATK-suunnittelijan ammatista. Hän oli naimaton ja asui yksin. Kotipalvelu kävi RJ:n luona päivittäin ja RJ osallistui dementoituville henkilöille tarkoitettuun päivätoimintaan palvelukeskuksessa kahdesti viikossa. RJ:llä oli diagnosoitu epätyypillinen Alzheimerin tauti vuonna 2003, jolloin hänen MMSE¹ -pisteensä olivat olleet 20/30, mikä tarkoittaa lievää–keskivaikeaa Alzheimerin tautia (Pirttilä & Erkinjuntti, 2001). Puheterapeutin vuonna 2004 tekemän arvion mukaan tutkittavan AT:iin liittyi myös semanttiseen afasiaan kuuluvia piirteitä. Viimeisin MMSE -tutkimus oli tehty kesällä 2005, jolloin pisteet olivat olleet 16/30 ja vastasivat keskivaikeaa AT:a.

Testitulokset olivat siis tutkittavalle erittäin vaikeita, sillä hän turhautui testien näennäisesti helpoista tehtävistä, mutta ahdistui, kun ei selvinnytkään niistä. Pystyimme tekemään tutkittavan kanssa vain osan BDAT² -testitöistä. Responsiivisen nimeämisen osatehtävästä RJ suoriutui hyvin, mutta visuaalista nimeämistä ei saatu tutkittua. Hän muisti

automaattiset sarjat (viikonpäivät, kuukaudet, numerot 1–21 ja aakkoset) kohtalaisesti. RJ ymmärsi normaalia arkipuhetta hyvin, mutta pitkien ja monimutkaisten lauseiden ymmärtämisessä oli epätarkkuutta. Huumoria hän ymmärsi usein hyvin. Lukeminen ja kirjoittaminen oli RJ:lle työlästä. Lukiessa esiintyi samoja foneemisia parafasioita kuin spontaanipuheessakin. Keskittymisvaikeudet ja annetun ohjeen unohtaminen aiheuttivat levottomuutta.

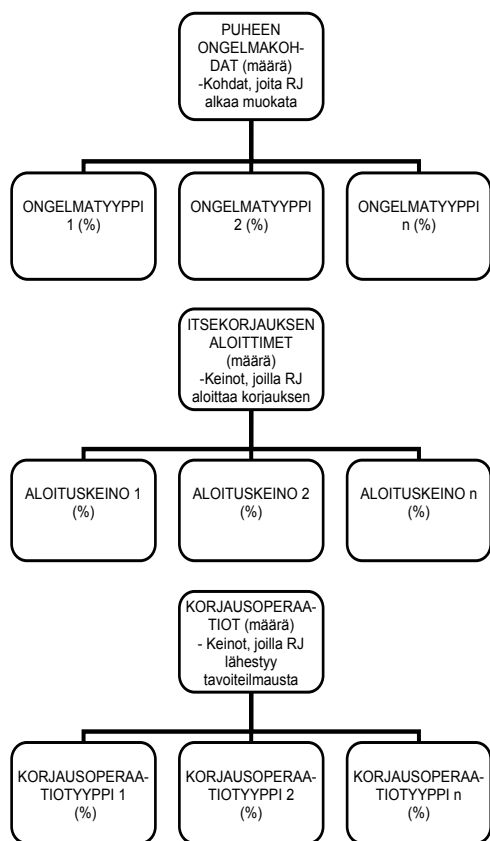
RJ oli aktiivinen keskustelija; hän teki paljon kertovan puheen aloitteita ja kyseli toisilta ryhmän jäseniltä. RJ:n kerronta oli hidasta ja ponnisteista vahvan sananlöytämistä vaikeuden takia. Puheessa substantiivit korvautuivat usein pronomineilla ("tää menee tänne"), ja puheessa oli jonkin verran foneemista ja semanttista parafasiaa.

Aineisto ja sen analysointi

Aineisto tähän tapaustutkimukseen kerättiin palvelukeskuksessa järjestetyssä kommunikaatioryhmässä. Ryhmään osallistui tutkittavan lisäksi kolme dementoituvaa henkilöä sekä ryhmää ohjanneet kaksi logopedian opiskelijaa. Aineistona käytettiin yhteensä 156 minuuttia (yhteensä viisi tapaamiskertaa) digivideolle tallennettuja keskustelu- ja pelituokioita. Videokameran läsnäolo ei vaikuttanut osallistujien keskusteluihin, sillä kukaan heistä ei kiinnittänyt suuremmin huomiota kameraan. Lupa videointiin ja tallenteiden jatkokäyttöön tutkimusta varten saatiin ryhmään osallistuvilta henkilöiltä tai heidän omaisiltaan.

Videotallenteilta tutkittiin, miten paljon ja millaisia itsekorjauksia RJ:n puheessa esiintyi. Itsekorjauksen kriteereinä olivat korjausjakson aloittimet (sanan katkaiseminen, tauko, edellisen äänteen venyttäminen, epäröinti-äänähdykset ja partikkelit) ja niiden jälkeen seuraava puheen muokkaus. Itsekorjausten

määrää ei tässä suhteuteta tutkittavan kaikkiin sanoihin aineistossa (vrt. Laakso, 1997: 70–75), sillä osa tutkittavan itsekorjauksista kohdistui yhtä sanaa laajempiin kokonaisuuksiin. Koska tällaisia ajatuksen muokkaukseen liittyviä korjauksia on vaikea suhteuttaa sanamäärään, vertailu sanatasolla ei ole tarkoituksenmukaista. Itsekorjauksista laskettiin puheen ongelmakohdat, itsekorjauksen aloittimet ja korjausoperaatiot, ja kukin näistä jaettiin korjausprosessin osalta alaryhmiin. Lisäksi laskettiin kunkin alaryhmän esiintymistiheys suhteellisenä osuutena (Kuva 1).

Kuva 1. Aineiston analysointi.

Puheen ongelmakohtien, korjauksen aloittimien ja korjausoperaatioiden luokittelu pohjautuu Laakson (1997) tutkimukseen, mutta sitä on muokattu jonkin verran. Esi-merkit erilaisista aloittimista ja korjaustyy-
peistä litteroitiin Eeva-Leena Seppäsen ke-
hittämän, Gail Jeffersonin merkintätapaan
pohjautuvan litterointitavan mukaan (Sep-
pänen, 1995: 18–31).

TULOKSET

RJ:n kerronta oli usein hidasta ja silmin nähden työlästä vahvan sananlöytämisvaikeuden ja ajatusten kielentämisen vaikeuden takia. Keskustelutilanteissa RJ:n puheessa oli runsaasti itsekorjauksia, ja hän aloitti korjaukset pääsääntöisesti samassa vuorossa ongelmakohdan kanssa. Korjauksen tyyppisiin aloitusvuoro oli siis sama kuin normaalipuhujilla (Schegloff ym., 1977). Muissa vuoroissa tehdyt itsekorjaukset on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Puheen ongelmakohdat

Aineistosta löytyi yhteensä 171 kohtaa, joissa RJ alkoi muokata omaa puhettaan. RJ korjasi suurimman osan hänen puheensa esiintyvistä suomen kielen normin vastaisista ilmaisuista itse. Lisäksi osa ongelmakohtista, joihin hän puuttui, oli kielen normin mukaisia, mutta hänen omasta mielestään kontekstiin sopimattomia ilmauksia (ks. Schegloff ym. 1977; Perkins ym., 1998). Eri ongelmattyyppien suhteelliset osuudet kaikista ongelmavuoroista on esitetty taulukossa 1. On huomattava, että aineistossa RJ:n puheen-
vuorossa saattoi esiintyä kaksi ongelmattyyppiä lomittain, esimerkiksi foneemiset parafasiat liittyivät sanahakuihin (ks. alempana).

Taulukko 1. Puheen ongelmakohdat

Ongelma- kohdat n=171	Sana- haku	Morfo-syntakti- sen rakenteen muokkaus	Ajatuksen muotoilu	Lipsahdus	Foneeminen parafasia	Lisäys	Semanttinen parafasia	Yhteensä
Osuus (%)	48,5	17,5	15,8	8,2	4,7	4,1	1,2	100

Taulukko 2. Itsekorjauksen aloituskeinot

Korjauksen aloituskeinot n=325	Lausuman- sisäinen tauko	Täyte-elementit (tota, niinku, se, ne)	Sanan keskeytyt	Edellisen äänteen venytys	Epäröinti- äännähdykset (öö, ee, ymh)	Leksikaaliset partikkelit (eiku, siis)	Yhteen- sä
Osuus (%)	32,3	21,8	21,2	16,3	7,7	0,6	100

RJ:n puheessa esiintyi hyvin paljon sanahakua. Aineistossa sanahaut kattoivat liki puolet ongelmakohdista; niitä esiintyi siis lähes joka toisessa ongelmavuorossa. Sanahakuihin liittyivät myös vaikeudet muotoilla ajatukset kielellisesti oikeaan tai loogiseen muotoon. Ajatuksen muotoilun ongelmat ilmenivät sanahakuja ja muita ongelmakohtia laajempina jaksoina, joissa RJ:n mielessä ollut ajatus tuntui osittain unohtuvan, ja vaikutti siltä, että hänen täytyi järjestää ajatustaan kielelliseen muotoon puhuessaan. Näitä tapauksia oli noin 16 % ongelmakohdista. Lähes viidennes, noin 18 %, RJ:n itsekorjauksista kohdistui ilmauksen morfologisen tai syntaktisen rakenteen muokkaamiseen. RJ muutti sanojen taivutusmuotoa tai sanajärjestystä tai korvasi väitelauseen kysymyslauseella.

Korjausta vaativia ongelmakohtia RJ:n puheessa olivat myös lisätietoa vaativat puheenvuorot sekä puheen lipsahdukset eli kohdat, joissa RJ:n ilmaus oli kielellisesti korrekki, mutta hänen omasta mielestään sana oli kyseiseen yhteyteen väärä. Sanan korvausta vaativia kohtia oli noin 8 % ja sanan tai sivulauseen lisäystä vaativia noin 4 % kaikista ongelmakohdista. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi RJ:n puheessa oli muutamia parafasioita. Foneemiset parafasiat eli äänteen korvautumiset (noin 5 %) liittyivät usein sanan-

löytämisiongelmiin. Semanttisia parafasioita eli sanan korvautumisia oli ainoastaan noin 1 % ongelmakohdista.

Korjauksen aloituskeinot

Korjauksen aloittimia (engl. repair initiations) löytyi aineistosta lähes kaksinkertainen määrä ongelmakohtiin verrattuna (325 aloitinta). Aloituskeinot esiintyivät toisiinsa liittyneinä niin, että tutkittava käytti yleensä kahta eri keinoa merkitsemään tulevaa korjausta. Aloituskeinojen jakautumat on esitetty taulukossa 2.

Tauko ja sanan jättäminen kesken

Tyypillisimmät korjausjakson aloittimet RJ:n puheessa olivat lausumansisäinen tauko ja sanan kesken jättäminen (engl. cut-off). Tauko liittyi noin kolmannekseen ja sanan katkaiseminen noin viidennekseen kaikista aloittimista. Nämä kaksi aloitinta esiintyivät usein yhdessä niin, että tutkittava keskeytti sanan, jota oli sanomassa, ja piti tauon ennen varsinaista korjausoperaatiota (esimerkki 1). Tauko liittyi usein myös muihin aloituskeinoihin.

Esimerkki 1. Virkkaus.

RJ=tutkittava, O=opiskelija

- 1 O: Joo se on kova homma. (0,5) >Sinä pitää
- 2 olla < taitava (0,4) ja tarkka käsi.
- 3 RJ: No tarkka käsi (.) ei sen kyllä ku ku sitä:
- 4 (.) mhh se on: (1,0) teht- (.) mä teen sen
- 5 sen silleen et tämmösinä (.) suikaleina.

Esimerkissä 1 keskustellaan päiväpeiton virkkaamisesta. Opiskelija O osoittaa RJ:lle arvostavansa suuritöistä virkkausta, ja RJ hie-man vähättelee saavutusta ja kertoo, miten hän sen tekee. Rivillä 4 RJ on todennäköisesti sanomassa se on tehtävä suikaleista, mutta keskeyttää sanan tehtävä, pitää pienen tauon ja korjaa ilmaustaan.

Edellisen äänteen venytys ja epäröintiään- nähdykset

Edellisen äänteen venytys ja epäröintiään-
nähdykset (öö, ee, ymh) olivat aineistossa yleisiä. Äänteen venytyksiä oli noin 16 % ja epäröintiäänäniä noin 8 % aloittimista. Ne liittyivät usein sanahakuihin sekä vuoroihin, joissa RJ yritti muotoilla ajatustaan loogiseen muotoon (esimerkki 2). Lisäksi nämä keinot esiintyvät läpi aineiston vähemmän selkeissä muodoissa, sillä taukojen ohella juuri äänteen venytysten ja epäröintiään-
nähdysten takia RJ:n puhetta voisi luonnehtia hapuilevaksi ja epävarmaksi, työlääksikin. Tässä ta-
paustutkimuksessa on huomioitu ainoastaan selkeät havainnot.

Esimerkki 2. Rieska.

RJ=tutkittava, O=opiskelija

- 1 O: Kemijärveltä olen kotoisin (.) tuolta
- 2 Pohjois-Suomesta ni [(0,9) Siellä leivotaan
- 3 RJ: [ni
- 4 O: paljo sitä rieskaa (.) äiti aina leipo sitä.
- 5 RJ: Niin si- se s: uuh sitä rieskaa teh- tehdään
- 6 siis eh (0,5) silleen (1,2) miten mä nyt
- 7 sanoisin (0,3) no se piimään [(0,4) piimään.
- 8 O: [Joo.]

Esimerkissä 2 keskustellaan rieskan leipomise-
sta. Opiskelija O kertoo, että rieskan lei-
pominen on kuulunut hänen lapsuuteensa,
ja RJ osoittaa tietävänsä, miten leipominen
tapahtuu. Rivillä 5 RJ:n itsekorjaus alkaa s-
äänteen venytyksellä, jota seuraa epäröinti-
äännähdys uuh.

Täytepartikkelit ja deiktiset elementit

RJ:n puhetta luonnehtivat lukuisat sanahaut.
Sanahakuihin liittyi usein täytepartikkeleita
kuten tota, niinku, niin tota, tommonen ja
semmonen. Tavallisin yhdistelmä näistä oli
niin tota (esimerkki 3). Lisäksi RJ:n sana-
hakuprosesseihin ja ajatusten muotoiluope-
raatioihin liittyi täytepartikkeleiden tavoin
käyttäytyviä deiktisiä elementtejä kuten se,
toi, ton ja ne. Nämä täyte-elementit muo-
dostivat yhteensä viidenneksen korjauksen
aloittimista. RJ toisti usein samaa täyte-ele-
menttiä useaan kertaan peräkkäin.

Esimerkki 3. Wardi.

RJ=tutkittava, L=opiskelija, O=opiskelija

- 1 RJ: Ähm, niin kato ku se oli (1,0) eiks se ollu
- 2 se (0,6) Rafael Wardi (.) niin tota (.)
- 3 joka oli niinkun tulossa tonne hh (2,0) tonne
- 4 (2,0) °nii nii°
- 5 L: Se oli toi? (0,5) oliko se se Halosen?=
6 O: =↑Joo=
7 RJ: =Halosen maalaus.

Esimerkissä 3 katsellaan kuvia taidemaalauksista, ja RJ:lle tulee mieleen jotakin taide-
maalari Rafael Wardista. Hän ei kuitenkaan
saa puettua asiaa sanoiksi ja luovuttaa sitten.
Opiskelija L arvaa, että RJ tarkoittaa War-
din presidentti Halosesta maalaamaa muo-
tokuvaa ja osuu todennäköisesti oikeaan.
RJ:n vuorossa riveillä 2 ja 3 on runsaasti
täyte-elementtejä, kuten niin tota ja niinku.
Myös se ja tonne ovat hakupartikkelin ta-
paisia sanahaun elementtejä, joilla RJ pitää
vuoroa itsellään.

Taulukko 3. Korjausoperaatiot

Korjausoperaatiot n=209	Muotoiltu toisto	Puhdas toisto	Epäonnistunut korjaus	Täydentäminen	Korvaus	Sana-haun tulos	Kysymykset, kommentit	Lisäys	Yhteensä
Osuus (%)	29,2	18,2	13,9	13,4	9,6	7,7	4,3	3,8	100

Leksikaaliset partikkelit

Leksikaaliset partikkelit eiku ja siis olivat hyvin harvinaisia itsekorjauksen aloitustyyppinä RJ:n puheessa. Näistä kumpikin esiintyi aineistossa ainoastaan kerran. Partikkelia tai emme havainneet aineistossa lainkaan.

Korjausoperaatiot

Aineistosta erotettiin yhteensä 209 korjausoperaatiota. Näistä suurin osa (noin 86 %) oli onnistuneita eli kielen normien mukaisia tai RJ:n omasta mielestä hyväksyttäviä. Korjausoperaatiotyyppien jakautumat on esitetty taulukossa 3.

Toisto ja muotoiltu toisto

Aineistossa korjausjakson aloitinta seurasi hyvin tyypillisesti edellisen sanan toistaminen. RJ saattoi toistaa myös sanaa pidempiä jaksoja. Toistot olivat puhtaita sanan tai sitä pidempien jaksosten toistoja noin 18 %:ssa tapauksista. Näitä tyypillisempiä olivat toistot, joissa RJ lähestyi tavoiteilmausta muotoilemalla edellisen sanan tai jakson morfologiaa tai syntaktisia elementtejä uudelleen (esimerkki 4). Näitä oli noin 24 % korjausoperaatioista. Toistot, joissa RJ lähestyi tavoiteilmausta edellisen sanan fonologista rakennetta muokkaamalla, liittyivät usein foneemisiin parafasioihin tai sanahakuihin. Edellisen sanan fonologisesti muokatut toistot muodostivat noin 5 % korjauksista.

Esimerkki 4. Kansallislaulu.

RJ=tutkittava, O=opiskelija

- 1 O: Tiedättekö (.) minkä maan kansallislaulussa
- 2 on sama sävel ku Suomen kansallislaulussa?
- 3 RJ:Ää: (0,3) Viross- (.) Viron.
- 4 O: Joo (.) Nii on.

Esimerkissä 4 puheenaiheena on ollut itsenäisyyspäivä. Opiskelija O kysyy Maamme-laulusta, ja RJ tietää vastauksen kysymykseen. RJ:n vuoro alkaa epärointiäänähdyksellä, jolla hän varaa vastausvuoron itselleen. Rivillä 3 hän on tuottamaisillaan vastaukseksi Virossa, mutta toistaa sanan morfologisesti oikeassa muodossa Viron. Ilmauksen syntaktisen rakenteen muokkaaminen näkyy esimerkissä 3, jossa RJ muuttaa aloittamansa väitelauseen pienen tauon jälkeen kysymyslauseeksi (riveillä 1 ja 2).

Esimerkissä 5 RJ on esitellyt Lieksasta tuomaansa sormusta. Opiskelija O tiedustelee, missä Lieksa sijaitsee. RJ katsoo edessään olevaa Suomen karttaa ja hahmottelee, minkä kaupunkien väliin paikka sijoittuu.

Esimerkki 5. Lieksa.

RJ=tutkittava, O=opiskelija

- 1 O: Onks se siellä Joensuun lähellä?
- 2 (2,0)
- 3 RJ: Täällä on: (1,2) yks: (2,2) kau- (0,6) pa-
- 4 (1,0) pa- (0,5) <kau-pun-ki>
- 5 ((tavuttamalla)) (0,5) niin tota (0,2) ja:
- 6 sitten toinen on vielä ni tännempänä (.)
- 7 alempana [(1,2)
- 8 O: [mmm
- 9 RJ: Siihen saatte [tyytyä].
- 10 O: [Sinne tulee Lieksa.]

RJ:n vuorossa on paljon taukoja ja muita sujuvuutta vähentäviä tekijöitä, mikä saattaa johtua kielellisten vaikeuksien ohella myös epävarmuudesta käsiteltävän asian suhteen. Sanan kaupunki tuottaminen aiheuttaa ongelmia, ja RJ muotoilee sanaa järjestäen sen äännerakennetta uudelleen. Lopulta hän saa tuotettua sanan oikein (rivit 3 ja 4).

Sanahaun tulos ja keskeytetyn sanan täydentäminen

RJ:n puheessa esiintyi paljon sanahakua. Osa sanahakuprosesseista oli tapauksia, joissa RJ saa tuotettua korjauksen aloittimen jälkeen etsimänsä sanan suoraan. Tällaisissa tapauksissa RJ ei toistellut tavoitesanaa tai sen osia ääneen. Tällaisia RJ:n ilman muita korjausoperaatioita löytämiä sanoja oli aineistossa 16 kappaletta eli noin 8 %. Aineistossa oli myös runsaasti sanahakua, joka alkoi sanan keskeytyksellä ja jossa RJ täydensi sanan valmiiksi. Näitä oli noin 13 %. Tätä korjaustyyppiä ei ole yhtä helppo mieltää omaksi tyyppikseen kuin esimerkiksi muotoiltua toistamista, mutta koska se ei sulaudu kunnolla muihin korjausoperaatiotyyppisiin, täydentäminen on tässä oma itsenäinen tyyppinsä.

Korvaus ja lisäys

Korvauksella tarkoitetaan tässä yhteydessä sanan vaihtamista toiseen. RJ vaihtoi leksi-kaalisen yksikön toiseen liki 10 %:ssa operaatioista (esimerkki 6).

Esimerkki 6. Käki.

RJ=tutkittava, K=kommunikaatioryhmään osallistunut henkilö

- 1 RJ: Onks sulla pöllö (0,4) käki?
- 2 K: EI OLE

Esimerkin 6 tilanteessa pelataan eläinbingoa, ja RJ tiedustelee vierustoveriltaan, onko täl-

lä eläintä, jonka bingon johtaja on juuri sanonut (käki). RJ tuottaa ensin virheellisen linnun nimen ja korvaa lipsahduksensa oikealla sanalla.

Lisäys on korjausoperaatiotyyppi, jonka avulla RJ antoi kuulijoille tarkoittamaansa käsitettä tai tuottamaansa lausumaa selventävää lisätietoa. Lisäys ei ollut kovin yleinen korjaustyyppi tässä aineistossa (noin 4 %) (esimerkki 7).

Esimerkin 7 puheenaiheena oli huono keili, ja RJ kertoi liukastumisestaan. Hän sanoi, ettei liukastunut, koska hänellä oli mukanaan sauva. RJ määritteli kyseisen sauvan vielä tarkemmin kävelysauvaksi (rivit 12 ja 13).

Esimerkki 7. Liukastuminen.

RJ=tutkittava, L=opiskelija

- 1 L: Mut nyt kun tulee pakkaset ni kyllon liukasta
- 2 taas (.) o liikenne ihan sekasin.
- 3 RJ: No minä (.) minäkin olin sekasin kun tota
- 4 [(1,0) kun olin: (1,0) kun läksin (0,8)
- 5 L: [£Ai jaa£
- 6 RJ: sieltä (0,9) kotoa niin niin tota (0,9) hh
- 7 niin siitä rinteestä alaspäin niin £tsiuuh£
- 8 he he
- 9 L: He (.) menit nurin?
- 10 RJ: En menny nurin en.
- 11 L: ↑Aa (.) £Onneks sentään£.
- 12 RJ: Mä otin ton tommosen sauvan (.) ton kävelysä-
- 13 sauvan.

Hakukysymykset ja kommentit omista kyvyistä

Hakukysymyksiä ja kommentteja omasta muistista oli aineistossa muutamia (noin 4 %). Ne liittyivät sanahakuihin ja lausumien muotoiluihin. RJ suuntasi kysymykset lähinnä itselleen, mutta hän esitti muutamia pyyntöjä sanahakuun osallistumisesta myös muille (esimerkki 8).

Esimerkki 8. Musiikkimies.

RJ=tutkittava, K=kommunikaatioryhmään osallistunut henkilö, L=opiskelija, O=opiskelija

1 L: Joo-o (.). Onko suomalainen musiikki parempaa
2 °ku°

3 K: No en osaa sanoa [paremmuutta]
4 RJ: [#ee:# mutta onhan tota]

5 K: (0,4) mutta aika hyvää on suomalainen
6 musiikki=

7 RJ: =Mutta: niinku toi: (.). °mh° mikäs se nyt oli
8 se (0,7) hh (.). ymh (2,0) °se se (.). muist-°
9 >mä en mä ku en< muista sen nimeä [(0,5)
10 O: [↑]Joo

11 RJ: niin mikä mikä se oli niin tota (0,5) seki
12 oli niinkun (.). se oli (.). tämmönen: (1,8)
13 musiikkimies: (.). joka niinkun (1,8) mmh (.).
14 niin tota (2,0)

15 O: Mitäs hän soitti (0,9) vai lauloko hän?
16 RJ: Hän laulo (.). ja: soitti (.). ja oli niinku
17 (0,5) hyvä hyv- hyvin (.). semmonen (0,3)
18 mukava hetki.

19 L: Mmm.

Esimerkin 8 katkelmassa puhutaan musiikkista ja musiikkielämyksistä. RJ alkaa kertoa näkemästään esiintyjästä, mutta ei muista muusikon nimeä ja kysyy sitä muilta osallistujilta (rivi 7). Tässä RJ:n vuorossa on enemmän hakukysymyksiä ja kommentteja kuin hänen tyypillisessä puheilmaisussaan.

Epäonnistuneet korjaukset

Suurin osa RJ:n tekemistä korjauksista onnistui (ks. korjausoperaatiot). Epäonnistuneet korjaukset olivat epäonnistuneita sanahakuja tai muutamia tapauksia, joissa RJ ei onnistunut muotoilemaan ajatustaan kielipillisesti tyydyttävään muotoon. Näitä epäonnistumisia oli noin 14 % korjauksista. Näissä vuoroissa ilmeni paljon taukoja, äänten venytyksiä ja RJ:n fyysistä levottomuutta. Opiskelijat osasivat usein ennakoita tulevaa levottomuutta ja esittää tarkentavia kysymyksiä tai arvata RJ:n hakeman sanan.

Näin ei voida varmasti tietää, olisivatko jotkut näistä nyt epäonnistuneista korjauksista onnistuneet ilman keskustelukumppaneiden väliintuloa.

POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Puheen ongelmakohdat

Tämän tapaustutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että aineistossa oli yhteensä 171 kohtaa, joita tutkittava piti ongelmallisina ja joita hän alkoi korjata. Tarkka vertailu Laakson (1997) tulosten kanssa ei ole mahdollista, sillä itsekorjausten määrää ei tässä tapaustutkimuksessa ole suhteutettu tutkittavan kaikkiin sanoihin aineistossa (ks. aineisto ja sen analysointi). Aineistot ovat erilaisia myös kestoltaan ja laadultaan. Suurin osa Laakson tarkastelemista keskusteluista tapahtui kahdenkeskisissä puheterapiatilanteissa, joissa afaattiselta henkilöltä odotetaan pitempiä puheenvuoroja kuin ryhmäkeskusteluissa ja joissa puheterapeutti ei täydennä afaattisen henkilön puhetta yhtä helposti kuin läheiset ihmiset (Laakso, 1997: 72). Laakson tutkimat ryhmäkeskustelut olivat huomattavasti lyhyempiä kuin tässä tapaustutkimuksessa tarkastellut kommunikaatioryhmän tapaamiset.

Tulosten perusteella lähes puolet RJ:n itsekorjausprosesseista oli sanahakuja. Puheen lipsahdusten ja semanttisten parafasioiden korjaamisia oli yhteensä noin 10 % puheen ongelmakohdista. Tämä oli odotettavaa, sillä sananlöytämisvaikeuksina ilmenevät semanttiset pulmat ovat keskivaikeaa AT:a sairastavilla yleisiä (Kempler, 1995; Pekkala, 2004: 97–160). Sanahaut ovat hyvin tyypillisiä myös afaattisten henkilöiden puheenvuoroissa (Laakso, 1997: 125–129).

Sangen suuri osa korjauksista liittyi suoraan puhunnoksen morfosyntaktisen rakenteen muokkaamiseen (noin 18 %) ja ajatuk-

sen muotoilemiseen kielipöydästä tai loogisesti järkeväksi (noin 16 %). Vaikuttaa siis siltä, että morfosyntaktiset pulmat aiheuttivat aineistossa yhteensä yli kolmanneksen itsekorjauksista. Osuus on melko suuri sen tiedon valossa, että morfo-syntaktiset taidot ovat dementoituvilla henkilöillä yleensä hyvin säilyneitä (Kempler, 1995; Murdoch, Chenery, Wilks & Boyle, 1987). Tulos vastaa kuitenkin melko hyvin McNamaran ym. (1992) havaintoja dementoituneiden henkilöiden itsekorjauksista kuvakerrontatilanteissa. Fonologiseen järjestelmään liittyvät vaikeudet olivat tässä aineistossa harvinaisia (noin 5 %), samoin kuin ilmenee kirjallisuudestakin (Kempler, 1995; mutta vertaa Croot, Hodges, Xuereb & Patterson, 2000; Faust, Balota & Multhaup, 2004; Pekkala, 2006). Laakson (1997: 74) aineistossa foneemisiet parafasiat olivat yleisiä puhujilla, joilla oli Wernicken afasia.

Korjauksen aloituskeinot

Kuten normaalipuhujilla ja afaattisilla henkilöillä, myös RJ:llä yleiset aloittimet – sanan jättäminen kesken ja lausumansisäinen tauko – esiintyivät usein yhdessä muiden aloituskeinojen kanssa (ks. Laakso, 1997: 125). Näillä keinoilla tutkittava keskeytti puhevirran ja joko käytti vielä toista aloitinta tai alkoi suoraan korjata puhetta. RJ:n puheessa toistuivat usein täytepartikkelit (noin 22 %), joista yleisin yhdistelmä oli niin tota. Täyte-elementit liittyivät tyypillisimmin sanahakuprosesseihin, ja ne antoivat puhujalle aikaa etsiä sopivaa ilmausta. Myös aineistossa yleiset edellisten äänteiden venytykset ja epäröintiäänähdykset liittyivät sanahakuihin sekä ajatusten kielelliseen muotoiluun. Välillä RJ saattoi aloittaa vuoronsa epäröintiäänänteellä ja tuottaa vasta sitten vastauksen esitettyyn yleiseen kysymykseen. Epäröintiäänänteen avulla hän sekä sai aikaa etsiä sanaa

tai muotoilla ajatustaan että pystyi varomaan vastausvuoron itselleen. Samat keinot eli täytepartikkelit, äänteiden venytykset ja epäröintiäänähdykset ovat Laakson (1997: 125–127) mukaan tyypillisiä myös afaattisille ja ei-afaattisille suomalaisille puhujille.

Omien havaintojemme mukaan sairauden ja omien kielellisten kykyjen heikentymisen hyväksyminen oli RJ:lle vaikeaa, ja myös palvelukeskuksen henkilökunta kertoi huomaneensa tämän. Olikin mahdollista, että leksikaalisten partikkelien (eiku, tai ja siis) käyttö itsekorjauksen aloittimena oli harvinaista (noin 1 %) RJ:n puheessa juuri siksi, ettei hän halunnut alleviivata lipsahduksiaan käyttämällä esimerkiksi eiku-partikkelia, joka ilmaisee melko suoraan, että edellisessä ilmaisussa oli jotakin vikaa. Partikkelien sijaan RJ aloitti kielen normien vastaisten virheiden korjaamisen muilla, vähemmän virhettä korostavilla keinoilla. Laakson (1997: 118–125) aineistossa leksikaaliset partikkelit eiku ja tai olivat käytössä korjauksen aloittimena. Kuitenkin partikkelia siis käytti säännöllisesti ainoastaan yksi tutkittavista.

Korjausoperaatiot

Tarkastelemassamme aineistossa yhteen ongelma-kohtaan saattoi liittyä paitsi useita korjauksen aloittimia myös useita korjausoperaatioita. Tyypillisin korjausoperaatiotyyppi aineistossa oli edellisen sanan tai sanojen toisto. Suurin osa, liki kolmannes, toistoista oli muotoiltuja: RJ järjesti sanan tai jakson fonologisia, morfologisia tai syntaktisia elementtejä uudelleen. Toistot liittyivät sanahakujen lisäksi morfo-syntaktisen rakenteen muokkaamiseen sekä ajatuksen kielentämiseen. Toistot ja sanan tai jakson elementtien järjesteleminen uudelleen olivat tyypillisimpiä korjausoperaatioita myös Laakson tutkimilla sujuvilla afaattisilla henkilöillä (Laakso, 1997: 142–145).

Kommentteja ja hakukysymyksiä oli aineistossa jonkin verran (noin 4 %). RJ suunnasi kysymykset ja kommentit tavallisesti itselleen eikä usein kutsunut niiden avulla muita keskustelijoita avuksi sanahakuihin. RJ sanoi kysymykset ja kommentit tavallisesti muuta puhetta hiljaisemmalla äänellä ja saattoi katsoa pois kuuntelijoista. Laakso (1997: 145–151) havaitsi kommentteja ja kysymyksiä afaattisilla henkilöillä, mutta hän ei löytänyt niitä normaalipuhujien aineistosta. Lisäksi Laakson aineistossa puhujat hylkäsivät epäonnistuneet sanahakuyrityksensä negaatiolla ei tai eiku, mutta tätä ei juuri havaittu RJ:n puheessa.

Toistuvien täytepartikkelien ja taukojen sekä useiden korjausyritysten vuoksi RJ:n korjausjaksot olivat melko pitkiä (ks. esimerkki 3). Tämä kertonee paitsi dementiaan liittyvistä kielellisistä vaikeuksista, myös siitä, että RJ oli sinnikäs korjausjaksoissaan ja että hänellä oli halu onnistua korjauksen tekemisessä itse (vrt. Schegloff ym., 1977). Myös afaattisten puhujien korjausjaksojen on havaittu olevan pidempiä ja monimutkaisempia kuin ei-afaattisten puhujien itsekorjausten (Laakso, 1997: 129). Mikäli RJ ei löytänyt etsimäänsä sanaa tai saanut muotoiltua asiaansa haluamallaan tavalla useiden yritysten jälkeen, hän saattoi luovuttaa koko asiasta kertomisen tai vaihtaa puheenaihetta, ellei keskustelukumppani tullut avuksi tarkentavine kysymyksineen tai arvauksineen. Tulos ei ole hämmästyttävä, sillä dementoituvilla henkilöillä on havaittu vaikeuksia pysyä käsiteltävässä aiheessa (Kempler, 1995). Itsekorjausten epäonnistuminen kuitenkin ahdisti selvästi RJ:tä ja aiheutti hänessä levottomuutta, mikä kertoo, että RJ oli tietoinen omista vaikeuksistaan.

Tässä tapaustutkimuksessa ei perehdytty lainkaan ei-kielelliseen vuorovaikutukseen. Aihe olisi kuitenkin mielenkiintoinen jatko-tutkimuskohde. Aineistossa RJ käänsi usein

itsekorjausjakson ja etenkin sanahaun aikana katseensa kuulijoista selvästi pois päin. Katseen lisäksi hän käänsi myös ylävartalonsa pois keskustelijoista aivan kuin vetäytyäkseen rauhassa muotoilemaan ilmaustaan kuuntelijoiden odottavien katseiden ulottumattomiin. Katseen ja muiden ei-sanallisten aineiden kuten eleiden, ilmeiden ja asentojen tutkiminen itsekorjausten aikana voisi tuoda lisätietämystä dementoituvien henkilöiden jäljellä olevista kommunikaatiotaidoista. Etenkin eleiden käytön tutkiminen korjausjaksoissa olisi hyödyllistä, sillä niin voitaisiin tarkkailla, korostaako tai korvaako dementoituva henkilö korjauksiaan eleiden avulla.

KIITOKSET

Haluamme kiittää lämpimästi RJ:tä tutkimukseen osallistumisesta, samoin kuin kaikkia muitakin kommunikaatioryhmään osallistuneita henkilöitä. Kiitämme myös palvelukeskuksen henkilökuntaa erilaisten käytännön asioiden hoitamisesta. Haluamme osoittaa erityiskiitokset toiselle kommunikaatioryhmän ohjaajalle, Päivi Riekille, jonka innostuneisuus, ideat ja hyvät vuorovaikutustaidot tekivät yhteistyömme erittäin miellyttäväksi ja antoisaksi. Tämä tutkimus on osittain tehty Suomen Akatemian tuella (S. Pekkala, projektinnumero 213023).

LÄHTEET

- Croot, K., Hodges, J. R., Xuereb, J. & Patterson, K. (2000). Phonological and articulatory impairment in Alzheimer's disease: A case series. *Brain and Language*, *75*, 277–309.
- Erkinjuntti, T. (2001) Dementia käsite. Teoksessa T. Erkinjuntti, J. Rinne, K. Alhainen ja H. Soininen (toim.), *Muistihäiriöt ja dementia*, (s. 88–92). Helsinki: Duodecim
- Faust, M. E., Balota, D. A., & Multhaup, K. S. (2004). Phonological blocking during picture naming in dementia of the Alzheimer type. *Neuropsychology*, *18*, 576–536.

- Folstein, M. F., Folstein, S. E. & McHugh, P. R. (1975) Mini-mental state: A practical method for grading the cognitive state of patients for the clinician. *Journal of psychiatric research*, **12**, 189–198.
- Forbes-McKay, K. E. & Venneri, A. (2005) Detecting subtle spontaneous language decline in early Alzheimer's disease with a picture description task. *Neurological sciences*, **26**, 243–254.
- Hakulinen, A. (1995) Johdanto. Teoksessa L. Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet*, (s. 13–17). Tampere: Vastapaino.
- Kempler, D. (1995) Language changes in dementia of the Alzheimer type. Teoksessa R. Lubinski (toim.), *Dementia and Communication*, (s. 98–114). San Diego: Singular Publishing Group.
- Laakso, M. (1997) *Self-initiated repair by fluent aphasic speakers in conversation*. Studia Fennica Linguistica 8. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laine, M., Niemi, J., Koivuselkä-Sallinen, P. & Tuomainen, J. (1997) *Bostonin diagnostinen afasiatutkimus*. Helsinki: Psykologien kustannus Oy.
- McNamara, P., Obler, L. K., Au, R., Durso, R. & Albert, M. L. (1992) Speech monitoring skills in Alzheimer's disease, Parkinson's disease, and normal aging. *Brain and language*, **42**, 38–51.
- Murdoch, B. E., Chenery, H. J., Wilks, V. & Boyle, R. S. (1987) Language disorders in dementia of the Alzheimer type. *Brain and language*, **31**, 122–137.
- Pekkala, S. (2004) *Semantic fluency in mild and moderate Alzheimer's disease*. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja 47. Väitöskirja. /<http://ethesis.helsinki.fi/>
- Pekkala, S. (2006). Impaired repetition of pseudowords and words of foreign origin as an indication of phonological difficulties in mild Alzheimer's disease. 34th Annual Meeting of the International Neuropsychological Society. Boston, USA, Feb. 1–4. s. 245.
- Pekkala, S. (2006). Katsaus Alzheimerin tautiin liittyvistä kielellisistä vaikeuksista. *Puhe ja kieli*, tässä numerossa.
- Perkins, L., Whitworth, A. & Lesser, R. (1998) Conversing in dementia: A conversation analytic approach. *Journal of neurolinguistics*, **11**, 33–53.
- Pirttilä, T. & Erkinjuntti, T. (2001). Alzheimerin taudin kliininen kuva ja diagnoosi. Teoksessa T. Erkinjuntti, J. Rinne, K. Alhainen & H. Soininen (toim.), *Muistihäiriöt ja dementia*, (s. 122–141). Helsinki: Duodecim.
- Schegloff, E. A., Jefferson, G. & Sacks, H. (1977) The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language*, **53**, 361–382.
- Seppänen, E.-L. (1995) Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa L. Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet*, (s. 18–31). Tampere: Vastapaino.
- Sorjonen, M.-L. (1995) Korjausjäsenitys. Teoksessa L. Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet*, (s. 111–137). Tampere: Vastapaino.
- Viramo, P. & Sulkava, R. (2001) Muistihäiriöiden ja dementian epidemiologia. Teoksessa T. Erkinjuntti, J. Rinne, K. Alhainen ja H. Soininen (toim.), *Muistihäiriöt ja dementia*, (s. 20–36). Helsinki: Duodecim.

VIITTEET

¹ Mini Mental State Examination (Folstein, Folstein & McHugh, 1975)

² Bostonin diagnostinen afasiatutkimus (Laine, Niemi, Koivuselkä-Sallinen & Tuomainen, 1997)

SELF-INITIATED REPAIRS BY A SPEAKER WITH MODERATE ALZHEIMER'S DISEASE IN CONVERSATION AND GAME SITUATIONS: A CASE STUDY

Maija Simula and Seija Pekkala, Department of Speech Sciences, University of Helsinki

Interaction is cooperation between interlocutors, and it is based on certain norms and principles (Hakulinen, 1995). Repair organization helps people deal with problems that can occur in speaking, hearing, or understanding language (Schegloff, Jefferson, & Sacks, 1977). Repairing one's own speech requires attentiveness and linguistic skills (McNamara, Opler, Au, Durso & Albert, 1992), skills that people with Alzheimer's disease (AD) have problems with (Kempler, 1995). Therefore, it is important to study how accurately and in what ways a person with dementia repairs his or her speech. Self-repairs by people with AD have been investigated primarily from samples recorded in specific test situations. In this case study, we examined self-repairs that one speaker (RJ) made in conversation and game situations. We observed those sections where RJ intervened in her own speech, and examined how she initiated the repairs and carried them out. The results show that RJ made a considerable number of successful self-repairs. The findings are similar to Laakso's (1997) observations of self-repairs made by speakers with aphasia.

Key words: Self-initiated repair, Alzheimer's disease, conversation analysis.